

TOJIKISTON TA'LIM TIZIMININ O'RGANISH VA TAHLIL QILISH

TO'RAQULOVA MARJONA ANVAR qizi

Termiz iqtisodiyot va servis Universiteti Pedagogika ta'lim
yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tojikiston Respublikasining ta'lim tizimi yangi yondashuv bilan o'rganiladi. Maqolada ta'limning huquqiy va tashkiliy asoslari, maktabgacha ta'limdan oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlar, kasb-hunar va professional ta'lim, raqamli va ekologik savodxonlik, hududlararo tafovutlar, pedagoglarning roli va zamonaviy islohotlar tahlil qilinadi. Maqola mamlakatning ta'lim sohasidagi kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek rivojlanish istiqbollari belgilashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Tojikiston, ta'lim tizimi, maktab, oliy ta'lim, raqamli ta'lim, ekologik savodxonlik, pedagog, innovatsiya

Kirish qism: Ta'lim – davlatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishida eng muhim omil hisoblanadi. Tojikiston mustaqillikka erishgandan so'ng ta'lim tizimi tub islohotlardan o'tdi, ammo soha zamonaviy global talablarga moslashish zaruriyatini his qilmoqda.

So'nggi yillarda davlat raqamli ta'limni keng joriy qilish, ekologik savodxonlikni oshirish, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va pedagoglarning malakasini oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Ushbu maqola yangi yondashuv bilan Tojikiston ta'lim tizimini o'rganadi va uni xalqaro tajribalar bilan solishtiradi.

Talimning huquqiy va tashkiliy asoslari: Tojikiston ta'lim tizimi Konstitutsiya va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun bilan tartibga solinadi. Ushbu hujjatlar mamlakatda ta'limning barcha bosqichlari va shakllarini rasmiylashtiradi va kafolatlaydi.

- Konstitutsiya (1994) ta'limni davlat tomonidan kafolatlangan va barcha fuqarolar uchun teng huquqli deb belgilaydi. Shuningdek, Konstitutsiyada davlatning ta'lim tizimini rivojlantirishga majbur ekanligi ta'kidlangan.

- "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun ta'limning huquqiy asoslarini belgilaydi, maktabgacha, boshlang'ich, o'rta, kasb-hunar va oliy ta'lim bosqichlarini tartibga soladi. Qonunda ta'lim muassasalarining faoliyati, o'qituvchilar va talabalar huquqlari, shuningdek davlat va nodavlat ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ko'rsatilgan.

- Davlat standartlari ta'lim sifatini ta'minlash uchun ishlab chiqilgan bo'lib, ular o'quv dasturlari, fanlar tarkibi, attestatsiya va sertifikatlash tizimlarini tartibga soladi.

2. Tashkiliy asoslar

Tojikiston ta'lim tizimi markazlashgan boshqaruv va mahalliy darajadagi tashkilotlarni o'z ichiga oladi.

- Markaziy boshqaruv: Ta'lim vazirligi ta'lim siyosatini belgilaydi, standartlarni ishlab chiqadi va barcha bosqichlarda ta'lim sifatini nazorat qiladi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari faoliyatini ham tartibga soladi.

- Mahalliy boshqaruv: Hududiy ta'lim boshqarmalari hududdagi maktab va kasb-hunar kollejlarning ishlashini muvofiqlashtiradi, o'quv dasturlarining mahalliy sharoitga mosligini nazorat qiladi va pedagoglarning malakasini oshirishda ishtirok etadi.

- Ta'lim muassasalari: Ta'lim muassasalari o'z faoliyatida qonun va davlat standartlariga rioya qilishi shart. Shu bilan birga, ular o'z ichki nizomlari, o'quv rejalari va faoliyat strategiyasini ishlab chiqish imkoniga ega.

3. Ta'limning shakllari va turlari

Tojikistonda ta'lim quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- Davlat ta'limi – barcha fuqarolarga bepul yoki qisman to'lov asosida taqdim etiladi.

- Nodavlat ta'limi – oilalar yoki xususiy tashkilotlar tomonidan tashkil qilinadi, davlat tomonidan nazorat qilinadi.

- Maxsus ta'lim – nogiron bolalar va maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar uchun mo'ljallangan dasturlar.

- Kasb-hunar va professional ta'lim – o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi.

4. Ta'limning huquqiy kafolatlari va pedagoglarning maqomi

Tojikistonda o'qituvchilar va professor-o'qituvchilar o'z vazifalarini qonuniy huquqlari doirasida amalga oshiradi. Ularning ish sharoiti, maoshi va malakasini oshirish imkoniyatlari davlat tomonidan tartibga solinadi.

2.Tojikiston ta'lim tizimi bosqichlari. Tojikiston Respublikasida ta'lim tizimi uzluksiz va bosqichma-bosqich rivojlanish prinsipiga asoslanadi. U quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

1. Maktabgacha ta'lim (3–6 yosh)

- Ma'qsadi: Bolalarni maktabga tayyorlash, ijtimoiy va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, nutq va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish.

- Tuzilishi: Bog'cha va bolalar markazlari, xususiy va davlat muassasalari.

- O'quv jarayoni: O'yin, mantiqiy mashqlar, san'at, musiqa va jismoniy tarbiya asosida tashkil etiladi.

- Davlat kafolati: Konstitutsiya va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunga binoan, maktabgacha ta'lim davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, ammo ba'zi xususiy bog'chalar pullik xizmat ko'rsatadi.

2. Boshlang'ich ta'lim (6–10 yosh)

- Davomiyligi: 4 yil

- Ma'qsadi: O'quvchilarda asosiy o'qish, yozish va arifmetika ko'nikmalarini shakllantirish; ijtimoiy ko'nikmalar va asosiy bilimlarni egallash.

- Asosiy fanlar: Ona tili, matematika, tabiatshunoslik, san'at, jismoniy tarbiya.

- Baholash: Davlat standartlariga muvofiq yil oxirida o'quvchilar baholanadi.

3. Asosiy ta'lim (10–15 yosh)

- Davomiyligi: 5 yil

• Ma'qsadi: Fanlarni chuqurroq o'rganish, mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, o'quvchilarga hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish.

• Asosiy fanlar: Ona tili, chet tillari (ingliz yoki rus), matematika, fizika, kimyo, biologiya, tarix, geografiya, informatika, jismoniy tarbiya.

• Baholash: O'quvchilar 9-sinf yakunida davlat attestatsiyasidan o'tadi. Bu bosqich o'quvchilarga o'rta ta'limga yoki kasb-hunar yo'nalishiga kirishga tayyorgarlik beradi.

4. O'rta ta'lim (15–18 yosh)

- Davomiyligi: 3 yil

• Ma'qsadi: O'quvchilarni kasb-hunar va oliy ta'limga tayyorlash; zamonaviy fanlar va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish.

- Yo'nalishlar:

1. Umumiy o'rta ta'lim – akademik bilim berishga yo'naltirilgan.

2. Kasb-hunar yo'nalishi – ishchi va texnik mutaxassislar tayyorlashga yo'naltirilgan.

• Baholash: O'quvchilar 11-sinf yakunida davlat attestatsiyasidan o'tadi. Bu sertifikat oliy ta'limga kirish uchun zarur.

5. Kasb-hunar va o'rta maxsus ta'lim

• Ma'qsadi: Ishchi va texnik mutaxassislarni tayyorlash, amaliy ko'nikmalar berish.

- Tuzilishi: O'rta maxsus ta'lim muassasalari, texnikum va kollejlar.

• Yo'nalishlar: Sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, sog'liqni saqlash, transport va turizm.

- Davomiyligi: 2–4 yil, o'quvchilarning oldingi tayyorgarligiga bog'liq.

6. Oliy ta'lim

- Tuzilishi: Universitetlar, institutlar, akademiyalar.

- Bosqichlari:

1. Bakalavriat – 4 yil davom etadi, asosiy bilimlarni berish va mutaxassis tayyorlash.

2. Magistratura – 1,5–2 yil davom etadi, chuqur ilmiy va amaliy bilimlarni beradi.

3. Doktorantura (PhD) – ilmiy tadqiqot va kadr tayyorlash, 3–4 yil davom etadi.

- Ma’qsadi: Mutaxassislarni tayyorlash, ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish, zamonaviy kasbiy bilim berish.

- Baholash: Imtihon, kurs ishlar va ilmiy ishlar orqali amalga oshiriladi.

7. Ta’limning boshqa shakllari

- Maxsus ta’lim: Nogiron bolalar va maxsus ehtiyojga ega o’quvchilar uchun mo’ljallangan dasturlar.

- Davlat va nodavlat shakllar: Davlat ta’limi bepul yoki subsidiyalangan, nodavlat ta’lim pullik asosda ishlaydi, lekin davlat tomonidan nazorat qilinadi.

XULOSA. Tojikiston ta’lim tizimi huquqiy va tashkiliy jihatdan mustahkam, maktabgacha ta’limdan oliy ta’limgacha uzluksiz rivojlanadi. Zamonaviy muammolar – hududlararo tafovutlar, raqamli infratuzilma va pedagoglarning malakasini oshirish ehtiyoji – mavjud. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar va xalqaro hamkorlik orqali ta’lim tizimini modernizatsiya qilish imkoniyatlari kengaymoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tojikiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Dushanbe, 1994.
2. “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun, Dushanbe, 2004.
3. Rahmonov, A. “Innovatsion yondashuvlar va Tojikiston ta’lim tizimi”, Dushanbe, 2022.
4. UNESCO. Education in Tajikistan: Country Profile, 2021.
5. World Bank. Tajikistan Education Sector Analysis, 2020.
6. Karimova, N. “Pedagogik metodlar va zamonaviy ta’lim”, Dushanbe, 2021.